

PSYKOLOGIA SODAN VARJOSSA

Suomi oli 1900-luvun alkaessa autonominen osa Venäjän imperiumia. Vastaavasti tiedeyhteudet Pietarin suuntaan olivat tiiviitä. Psykologia etsi vasta paikkaansa tieteen kentällä, ja venäläisellä psykofysiologialla oli tässä oma roolinsa.

Ivan Pavlov sai tunnetusti Nobelpalkintonsa 1904, mutta vähemmän tunnettua on suomalaisten osuus palkinnon myöntämisessä. Robert Tigerstedt oli yhtenä lausunnonantajana, ja hän arvioi Pavlovin työtä merkittäväksi osoitukseksi siitä, kuinka keho ja psyyke kietoutuvat yhteen ja vaikuttavat toisiinsa.

Pavlovin ajattelun kanssa saman suuntaisesti ajattelivat monet muutkin venäläiset psykofysiologit. Reaktologit ja refleksologit esittivät omia, Pavlovin kanssa kilpailevia, tulkintojaan refleksien vaikutusmekanismeista.

Suomi itsenäistyi 1917 ja bolševikit nousivat valtaan Venäjällä. Poliittiset erot maiden välillä eivät estäneet V. M. Behtereviä vierailemasta Suomessa syyskesällä 1922. Behterev kirjoitti tieteellisestä tutkimuksesta Venäjällä *Aika*-lehden pyynnöstä katsauksen, jossa hän kuvasi omaa tutkimussuuntaansa seuraavasti:

”Refleksologia – – katsoo päätehtäväkseen yrittää tutkia ihmispersoonallisuutta ei sisäisten elämysten kannalta sellaisenaan, vaan puhtaasti ulkoiselta puolelta, s. o. sen ulkonaisissa ilmauksissa eli reaktioineissa, korkeampina

eli kombinatoorisina reflekseinä, jonka takia tätä tieteenhaaraa nimitämmekin refleksologiaksi.” (Behterev, 1922)

Refleksologian ohella pedologialla oli vahva roolinsa Venäjällä. Käsitteellä tarkoitettiin kokonaisvaltaista lapsitiedettä, ja sen juuret olivat 1900-luvun alun Yhdysvalloissa ja Manner-Euroopassa. Venäjällä pedologia omaksuttiin nopeasti ja sillä oli merkittävä rooli aina 1930-luvulle saakka.

Suomessa pedologian käsite ei vakiintunut käyttöön, mutta venäläistä pedologiaa seurattiin kiinnostuksella. ’Lapsitieteestä’ kirjoitettiin, ja kun pedologian aseman Venäjällä vakiinnuttanut A. F. Lasurski kuoli, hänen elämäntyötään kuvattiin *Kasvatus ja koulu* -lehdessä seuraavasti:

”Tämän verrattain nuoren miehen elämäkertaan liittyy yhtä kaikki Venäjän nuori, suureksi kansallisliikkeeksi lyhyessä ajassa kehittynyt lapsitutkimus-tiede eli pedologia. Hän kuului sen alkuunpanijoihin ja hän oli kaikessa mukana tuottaen sillä maallensa kautta koko tieteellisen maailman ulottuvaa kunniaa. Lasurskin nimi on kaikkialla tunnettu, missä kokeellista sielutiedettä viljellään.” (Vaulo, 1917)

Poliittiset olosuhteet johtivat kuitenkin siihen, että Suomen ja Venäjän psykologien yhteydenpito kävi lopulta olemattomiin. Niin refleksologia kuin pedologia katosivat suomalaisesta näköpiiristä.

Venäjällä psykofysiologian ja pedologian jännite toimi yhtenä virikkeenä kulttuurihistoriallisen psykologian synnylle ja ke-

hitykselle. Kovin hyvin ei siinäkään käynyt. Pedologia kiellettiin 1936 kommunistisen puolueen päätöslausumalla, ja luovat tutkijat tekivät työtään muutaman vuosikymmenen puolittain maan alla, paikallisissa ja rajatuissa ryhmissään.

Psykologinen tutkimus alkoi saada Neuvostoliitossa liikkumatilaa 1970 lukien, vaikka tätä moninaistumista eri suuntauksineen ei aina tunnustettu Neuvostoliiton ulkopuolella.

Kulttuurihistoriallinen psykologiakin kierrätettiin Suomeen 1980-luvulla Kalifornian yliopistojen kautta.

Edellä sanotun tarkoituksena on korostaa sitä, että ideologinen kontrolli on aina haitaksi tieteen kehitykselle; niin kansainväliselle vuorovaikutukselle kuin tutkijaryhmien toiminnallekin.

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen venäläisen psykologian kenttä on moninaistunut ja integroitunut pitkälti kansainvälisen tutkimuksen kentälle. Vaikka poliittinen kehitys Venäjällä on kulkenut kohti autoritääristä hallintoa, tutkijat ovat voineet tehdä työtään suhteellisen vapaasti yliopistojen tarjoamissa suojissa.

Venäjän hyökkäys Ukrainaan muutti tilanteen kertaheitolla. Tätä kirjoitettaessa hyökkäys on kestänyt jo kuu-kauden, eikä sodan lopputulos ole ennustettavissa.

Kansainvälinen yhteisö on tuominnut Venäjän aggression päättäväisesti. Samalla on ryhdytty toimiin Venäjän pysäyttämiseksi niin, että sodan eskaloituminen vältetään. Tämä on merkinnyt voimakkaita ja oikeutettuja pakotteita Venäjälle.

Sodasta on tulossa humanitääriin katastrofi, ja sen lopettamiseksi on tehtävä kaikki mahdollinen.

Myös tiedeyhteisölle tilanne on kivulias. On sovittauduttava uuteen pakotteiden määrittämään tilaan, vaikka tiedetään, että tutkijoiden keskinäinen vuorovaikutus voisi omalta osaltaan edistää rauhanpyrkimyksiä.

Sota on Putinin sota.

Venäjän psykologisen yhdistyksen varapuheenjohtaja kertoi sähköpostiviestissään maaliskuun alussa, että Venäjän psykologit ja psykiatrit vaativat sodan lopettamista. Hänen viestinsä oli selkeä: ei sota!

Putinin johtama hyökkäys Ukrainaan on irrationaalinen. Päättyi sota miten vain, sillä ei tule olemaan voitajaa. Sen sijaan tuhot ovat suunnatomat ja ne vaikuttavat pitkään, eivät ainoastaan Eurooppaan, vaan koko maapallolla.

Gordon Allport (1988[1954]) totesi aikoinaan, että atomin salaisuuden ratkaisemiseen tarvittiin vuosia ja miljjardeja dollareita. Ihmisluonnon irrationaalisuuden ymmärtäminen tulee vaatimaan paljon atomin salaisuutta suuremman ponnistuksen. On helpompaa halkaista atomi kuin purkaa ennakkoluulo.

Psykologeina meidän on tehtävä kaikkemme sotaan johtavan irrationaalisuuden lopettamiseksi.

Ennen kuin viimeinen atomi halkeaa.

Helsingissä 29.3.2022

Jussi Silvonen

Lähteet

- Allport, G. W. (1988[1954]). *The nature of prejudice*. Cambridge - MA: Addison-Wesley.
- Bechterejev, V. M. (1922). Tieteellinen tutkimus Venäjällä. *Aika*, (6), 216–219.
- Vaulo, K. V. (1917). A. F. Lasurski. *Kasvatus ja koulu*, 3(9), 358–360.